

Erkki Tuomioja

Seppo Ylisen Muistoseminaari 9.5. 2019

Työväenliike syntyi Suomeen luokkayhteiskunnassa, jonka hävittäminen oli liikkeen päämäärä. Kommunistienkin irtisanouduttua proletariaatin diktatuurista, se on kaikille tarkoittanut luokkavastakohtaisuuksien tasoittamista ja asteittaista poistamista.

Pohjoismainen sosialidemokratia otti jo 1920-luvulla Ruotsissa tavoitteekseen ”kansankodin” rakentamisen. Vallankumouksellista tässä käsitteessä oli, että se nosti koko väestön samanarvoisesti sosiaalipoliittisten uudistusten, julkisten palvelujen ja tulonsiirtojen kohteeksi. Näiden järjestämisessä ei enää haluttu tarveharkintaa, joka olisi suunnannut tuet ja palvelut vain kaikista heikoimmassa asemassa oleville.

Näin rakennettu pohjoismaisen mallin mukainen hyvinvointivaltio on ollut niin menestyksekkäs, että melkein kaikki poliittiset suuntaukset Pohjolassa haluavat tänään esiintyä sen puolestapuhujina riippumatta siitä miten voimallisesti ne aiemmin ovat voineet vastustaa kaikkia sitä toteuttaneita uudistuksia.

Saavutusten kestävydestä kertoo se, miten kaikki pohjoismaat edelleen löytyvät jokseenkin kaikkien niiden kauneuskilpailujen kärkijoukoista, jossa kaikki maailman maat asetetaan järjestykseen niiden tasa-arvoa, ympäristönsuojelua, terveydenhoitoa, osaamista, hyvää hallintoa, kilpailukykyä ja jopa kansan onnellisuutta koskevien saavutusten suhteen.

Luottamus siihen, että tällainen menestys oli saavutettavissa, oli osa nuoren työväenliikkeen tulevaisuususkoa. Edes katastrofaalinen Suomen sisällissota ei horjuttanut sitä tätä uskoa, jota nopeasti nousi sosialidemokratia ja myös maanalainen kommunistinen liike edustivat.

Vanha työväenliike ei tarkoittanut vain poliittisia puolueita vaan laaja-alaista kansanliikettä. Siten yli sata vuotta sitten perustetut työväenyhdistykset yleensä ensi töikseen rakensivat käyttöönsä työväentalon, joita vuonna 1916 oli maassa jo 940, eli enemmän kuin kirkkoja koko Suomessa.

Työväenyhdistykset rakensivat ensi töikseen käyttöönsä työväentalon, josta tuli koti työväenliikkeen kaikille haaroille ammattiyhdistyksistä urheiluseuroihin, kuoroista opintopiireihin ja näyttämöistä kirjastoihin. Työväentalosta tuli näin todellisia työväestön monitoimitaloja, joiden merkitystä työväen valistustyön areenoina ja sitä kautta siihen saakka koulutuksesta sivuun jätetyn kansanosan tiedon, tietoisuuden ja sivistystason nostattajana ei voi yliarvioida.

Tämä kaikki on nyt historiaa. Ensiksi työväenyhdistysten piirissä organisoituneet sivistys-, urheilu-, ammatilliset ym. toiminnot erkaantuivat omiin erillisjärjestöihinsä, joista osa jakaantui myös työväenliikkeen jakoja heijastaen eri osiin. Mutta eheytyneinäkin nämä ovat, kuten aikanaan niin vahva Työväen Urheiluliitto, enää varjo entisestään.

Ay-liike on järjestäytymisasteeltaan vahvimpia maailmassa, mutta sen vaikutusvalta niin omien jäsenensä käyttäytymiseen kuin yhteiskunnalliseen päätöksentekoon on dramaattisesti

heikentynyt. Se nähdään usein saavutettujen etujen puolustajana, joka ei enää puhuttele heikommassa asemassa olevia ja työelämämme uutta prekariaattia. Se on myös luopunut luokkataisteluretoriiikasta, mikä on ymmärrettävää, kun tiedämme enemmistön SAK:n jäsenistä äänestävän muita kuin vasemmistopuolueita.

Tätä työväenjärjestöjen heikentymistä voi pitää menetyksenä ja nostalgisoida niiden perään, mutta samalla tämä kertoo myös koko suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta ja aiempien luokkavastakohtaisuuksien lientymisestä.

Työväenliike oli edelläkävijä järjestäessään työväestön käyttöön sellaisia palveluja joita rahvaalle oli alun perin tarjonnut vain joka satunnainen hyväntekeväisyysjärjestö. Hyvinvointivaltion rakentuessa iso osa niistä toiminnoista, jotka saivat alkunsa työväentaloissa, ovat siirtyneet kuntien hoidettavaksi, kuten kirjastot ja monet sosiaali- ja kulttuuritoimen nykyisin hoitamat toiminnot aina ensikodeista nuorisotiloihin.

Työväen perustama liiketoiminta laajeni ja Suomeen syntyi koko kansantaloudessa isoa osaan noussut ns. punapääoman kertymä osuusliikkeineen, pankkeineen, vakuutusyhtiöineen ja rakennusliikkeineen. 80-luvulla siihen tarttui keinottelukapitalismin hybris, joka johti sen komeimpien linnakkeiden kaatumiseen.

Osittain on kuitenkin kyse muodonmuutoksesta. Esim. kuluttajaosuustoiminta ei koskaan ole Suomessa ollut niin vahvoilla kuin tänään, vaikka se häivähdys punaista joka liitettiin vasemmiston johtamaan E-liikkeeseen onkin kadonnut. Mutta ne palvelut ja edut joita osuustoiminta halusi tarjota yhteiskunnan vähäosaisille, ovat tänä päivänä edelleen ja aikaisempaa laajemmin ja helpommin saatavissa ilman, että niitä enää markkinoidaan vain erityisesti työväenluokalle suunnattuina palveluina.

Osaltaan tämä on osoitus työväenliikkeen menestyksestä ja siitä, miten luokkaerot ovat tasaantuneet juuri siten mihin kansankoti-tavoitteen mukaisesti tähdättiin. Onko kuluttajalle enää merkitystä sillä, hakevatko he osuustoiminnan tuottaman hyödyn S- tai E-ryhmän kautta? Onko teatterielämyksellä kansallisteatterissa tai kansanteatteri-työväenteatterina aloittaneessa kaupunginteatterissa jotain oleellista eroa? Pelataanko palloa jotenkin eri lailla Kotkan Työväen Palloilijoissa tai Tampereen Pyrinnössä? Onko asuminen erilaista alun perin porvarillisen VATRO:n tuottamissa asunnoissa kuin aiemmin ”punaisen” VVO:n (nykyinen Kojamo) vuokralaisena?

Kaiken kaikkiaan niiden ihmisten joukko pienenee koko ajan, jotka ylipäätään katsovat, että on jotain tarvetta tai perustetta ylläpitää osuusliikkeitä, teattereita, urheiluseuroja tms. jonkin nimenomaisen poliittisen liikkeen, luokkasidonnaisuuden tai yhteiskunnallisen tehtävän merkeissä.

Koskeeko tämä myös työväenliikkeen tehtävää sivistysliikkeenä, ansaitsee erillisen pohdinnan. Samalla kun yleinen koulutustaso on noussut, voi kysyä onko se kuitenkaan merkinnyt sivistystason nousua? Jätän kysymyksen ilmaan samalla kun jokainen voi pohtia mitä esim. ihmisten some-käyttäytyminen kertoo meidän loisteliaan tietoyhteiskuntamme todellisesta

sivistystasosta. On hyvä, että Työväen Sivistysliitto edelleen sinnittelee, sillä sen työ ainakin on vielä kesken.

Näkemyks työväenliikkeen ja –järjestöjen hiipumisesta seurauksena niiden menestyksestä luokkayhteiskunnan hävittämisessä on valitettavasti kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, mitä päivittäin yhteiskuntaamme ja ympäristöämme tarkkailemalla voimme havaita.

Tänään voimme nähdä miten tulo- ja varallisuuserot ovat kasvaneet, miten sivuun syrjäytettyjen ihmisten määrä on lisääntynyt, miten heikommassa asemassa olevien tarvitsemia tulonsiirtoja ja palveluja leikataan ja ajetaan alas, ja miten varallisuus maailmanlaajuisesti on keskittynyt niin että kahdeksan (8) rikkainta ihmistä maailmassa omistaa yhtä paljon varallisuutta, kuin koko maapallon asukkaiden köyhempi puolisko eli 3.7 mrd ihmistä.

Kaikki tämä kertoo sen luokkayhteiskunnan paluusta, jonka toivoimme ja kuvittelimme parhaimmillaan pohjoismaiden kaltaisissa hyvinvointivaltioissa jo hävittäneemme.

Toki pohjoismaat edelleen erottautuvat kansainvälisissä vertailuissa edelleen muita tasaisemman tulonjaon maina, mutta merkit luokkayhteiskunnan paluusta ovat Pohjolassakin nähtävissä. Tulojen ja varallisuuden jakaantuminen eivät ole ainoita indikaattoreita tässä. Vähemmän näkyvää on terveyserojen kehitys ja se, miten pohjoismaita leimannut voimakas sosiaalinen liikkuvuus on jälleen vähentynyt. Yhä useampi suomalainenkin pysyy koko elämänsä ajan siinä sosiaaliryhmässä, johon on syntynyt.

Suomessa hyvinvointivaltion toteuttamista ei koskaan viety niin pitkälle kuin muissa pohjoismaissa, ja sen rakentamistyö aloitettiin myös muita myöhemmin. Tämän rakennustyön merkittävin jakso oli vuonna 1966 alkanut kymmenvuotiskausi. Tuloerot Suomessa kapenivat ja köyhyysaste putosi sen jälkeen aina n. vuoteen 1991 asti, jonka jälkeen ne taas ovat kasvaneet.

Jos luokkayhteiskunta näin on palaamassa, ei kyse kuitenkaan ole paluusta siihen luokkayhteiskuntaan, joka aikanaan nostatti työväenliikkeen, vaan sen uuteen 2.0 versioon.

2000-luvun luokkayhteiskunnassa eriarvoisuutta ei enää kohtaa kaupungilla yhtä silmiin pistävästi kuin ennen. Vanhan luokkayhteiskunnan rajat olivat useimmiten selkeitä ja institutionalisoituja. Porvaristolla oli pörssi, kansallisteatteri, ooppera, kirkko, golfklubit, suojeluskunnat, partioliike, yliopistot, kauppakamarit; työväestöllä työväentalot, työväenlehdet, ammattiliitot, työväen urheiluseurat, työväenkulttuuri omine näyttämöineen, sivistysjärjestöineen jne.

Tällaisessa yhteiskunnassa jokainen tiesi paikkansa, sillä se oli useimmille syntymässä määrätty. Rajat olivat selkeitä, mutta eivät kokonaan ylittämättömiä – paitsi vuonna 1918.

Vaikka eriarvoisuus on jälleen kasvamassa ei se ylläpidä yhtä selviä dikotomioita kuin ennen. Vaatetus, elintavat, kulttuuri tms. eivät yhtä selvästi paljasta ihmisten luokka-asemaa kuin ennen. Työelämän muutokset ovat muuttaneet työnteon luonnetta ja työsuhteita aivan erinäköisiksi kuin miltä ne sata vuotta sitten näyttivät, eikä muutos koske vain ulkoisia olosuhteita kuten suurten tehdassalien ja hikipajojen katoamista.

Työväenluokka, jos sellaisesta haluaa ja voi vielä puhua, on jakaantunut yhä moninaisempiin kerrostumiin ja ryhmiin. Palkansaajan suhde työnantajaan on muuttunut yksilöllisemmäksi, toisin sanoen kollektiiviset työehtosopimukset ja neuvottelumekanismit säätelevät sitä aikaisempaa vähemmän. Vaikka tämä joksikin aikaa on voinut tuntua vapauttavalta ja etuja tuovalta, mutta kokonaisuudessaan se on merkinnyt epävarmuuden lisääntymistä ja työntekijäin aseman heikentymistä.

Yhtenäistä tai edes yhteistä työväenluokan identiteettiä ei ole eikä liioin sellaista sen edustajaksi käsitettyä työväenliikettä, johon synnyttäisiin ja johon voitaisiin tai haluttaisiin samastua, samalla kun erilaiset alakulttuurit ja niiden kautta tapahtuva identiteetin määrittäminen ovat lisääntyneet.

Tällaisessa luokkayhteiskunta 2.0 versiossa harva tuloerojen kasvusta huolimatta elää aivan absoluuttisessa kurjuudessa. Globalisoituvassa maailmassa teollisuusmaat ovat itse asiassa kyenneet toistaiseksi suurelta osin ulkoistamaan absoluuttisen kurjuuden kansalliseen yhteisöön kuulumattomaksi katsotuille ryhmille, kuten Suomessa EU-maista tulleille romanikerjäläisille.

Samanaikaisesti kasvaa kuitenkin osattomien ja syrjäytyneiden ihmisten määrä myös Suomessa. Mutta erotuksena aiemmin köyhimmästä alaluokasta näiltä ihmisiltä on riistetty lisäksi sekä yhteenkuuluvuus ainakin potentiaaliseksi enemmistöksi uskotun työväenluokan kanssa, että vahva usko parempaan tulevaisuuteen jota työväenliike tarjosi.

Suomessa jo kohta puolet ihmisistä eivät puoluekyselyissä osaa tai halua nimetä puoluetta, jota kannattaisivat. Valtaosaltaan nämä ihmiset ovat köyhiä, usein yksinhuoltajia tai yksinäisiä, heikosti koulutettuja ja eri syistä työelämän ulkopuolelle jääneitä; yhä useampi myös terveysongelmista kärsiviä. Heidän poliittinen passiivisuutensa on johtanut siihen, etteivät vasemmistopuolueetkaan enää aina tunne kiinnostusta heidän asioittensa ja ongelmiansa esillä pitämiseen. Poliitiikkaa hallitsee kilpailu liikkuvaksi keskiluokaksi mielletyn liikkuvan äänestäjäjoukon äänistä tavalla, joka edelleen lisää vieraantumista kaikista vanhoista puolueista.

Mikä puolue tahansa voi tänään esiintyä työväenpuolueena, kuten oikeistopuolueet jonkinasteisella menestyksellä ovat tehneet Ruotsissa ja Suomessa. Ne eivät tietenkään ole hakeneet menestystä minkäänlaisen luokkasamastumisen varaan, vaan paremminkin tarkoituksena on ollut osoittaa, miten merkityksettömäksi luokkasamastuminen on käynyt.

Hyvinvointivaltiosta on tullut sosialidemokratialle eräänlainen riippakivi, kun meidät katsotaan aina vastuullisiksi siitä, jos sitä on heikennetty tai sen toiminnassa on puutteita; aivan samoin on pitkään jo ollut sosialidemokraattien syy, jos Suomessa on joku paperitehdas suljettu, olimme sitten olleet hallituksessa tai oppositiossa.

Muutoksen halu oli äskeisissä eduskuntavaaleissa lähes käsin kosketeltava. Mutta kovin selvää tai yhtenäistä viestiä siitä, minkälaisesta muutoksesta on kyse, vaalit eivät antaneet.

Ajallemme ominaista on, että vanhat aatteet ja liikkeet ovat kaikki joutuneet epäsuosioon. Työväenliikkeen alamäki alkoi jo parikymmentä vuotta sitten, jolloin sen uutena haastajana oli markkinauskoinen ja kaikenlaisen yhteiskunnallisen säätelyn purkamiseen uskova uusliberalismi.

Nyt sekkin on jo menneen talven lumia, vihdoin myös Suomessa, vaikka Sipilän-Bernerin kepu sille viime kaudella vielä jatkoajan tarjosi, ja vaaleissa rajun tuomion saaneella tavalla.

Menestyksekkäimmät vanhan vallan haastajat ovat olleet ulospäin suuntautuvia ihmisiä puhuttelevat vihreät ja sisäänpäin kääntyviä ihmisiä pelottelevat perussuomalaiset. Näillä puolueilla on selvimmät kannat maahanmuutosta, johon edelliset suhtautuvat myönteisesti ja jälkimmäiset kielteisesti.

Luokkatietoisuuden kadottanut luokkayhteiskunta ruokkii erilaisuuden pelkoa ja suoranaista muukalaisvihaa. Tällaisessa yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevien tyytymättömyys omaan asemaansa on populistisella propagandalla voitu suunnata maahanmuuttajien ja pakolaisten vastustamiseen, jotka lavastetaan syyllisiksi osattomien ja syrjäytyneiden kurjuuteen.

Vihreiden nousu Suomessa ja muualla on ollut osin reaktiota vasemmiston näyttäytymiseen - oikein tai väärin niin tällainen kuva on kuitenkin meihin tarttunut - ekologiin haasteisiin myöhäisherännäisinä ja ammattiyhdistysliikkeen vanhoilliseksi leimattuun saavutettujen etujen puolustamiseen käpertyneinä vanhojen asemiansa vaalijoina.

Nationalistien ja oikeistopopulistien silmissä taas sosialidemokraatit kuvataan duunarit hylänneinä vihervasemmistolaisina taivaanrannan maalareina, jotka ovat antautuneet globalisaation voimille pystymättä estämään sen eriarvoisuutta ja markkinavoimien mellastusta kasvattavia seurauksia.

Vihreät ovat parhaimmassa tapauksessa potentiaalisia liittolaisiamme, kun taas nouseva nationalismi ja oikeistolainen populismi, joka näkee globalisaation uhkana ja tarjoaa ratkaisuksi rajojen sulkemista niin ihmisiltä, vierailta kulttuurivaikutteilla kuin protektionismin merkeissä investoinneilta ja tavaroilta, on vaarallinen uhka niin omalle hyvinvoinnillemme kuin maailman tulevaisuuden turvaamiselle. Se tarjoaa myös tuulensuojaa rasismille, fanaattisuudelle ja demokratiaa uhkaavalle fasismille eikä sellaisen kanssa voi tehdä kompromisseja.

Vaaleissa oli kolme selvää voittajaa: SDP, vihreät ja vasemmisto voittivat yhteensä 15 edustajapaikkaa. Mikä olisikaan nyt hallitusneuvottelutilanne, jos nämä kolme yhdessä vetäisivät neuvotteluja eikä yksin SDP yhden paikan etumatkallaan seuraavaan nähden?

Me Vapaus Valita Toisin-yhdistyksessä pyrimme viime vaalikaudella luomaan pohjaa tällaiselle kiinteämmälle yhteistyölle järjestämällä useita tilaisuuksia, joiden toivoimme johtavan pidemmälle menevään jonkinasteiseen ohjelmalliseen yhteistyöhön. Ei niin, että olisimme haikailleet yhteisellä ohjelmalla vaaleissa esiintyvän blokin perään, minkä toki tiesimme täysin epärealistiseksi.

Toivoimme kuitenkin, että nämä puolueet olisivat voineet ennen vaaleja käydä keskenään joitain ohjelmallisia ongelmakohtia lävitse ja päätyä yhdessä soviteltuihin näkemyksiin niin, etteivät muut puolueet kykenisi käyttämään eroja hyväkseen.

Ei ole mitään syytä miksi hallitusta muodostettaessa kaikki puolueet olisivat toisiinsa nähden samanarvoisessa asemassa. Jos kolmella niistä on selvä yhteinen käsitys muutoksen suunnasta, on luonnollista, että ne myös yhdessä pyrkivät tavoitteidensa toteuttamiseen hallitusneuvotteluissa.

Vaikka elämme luokkayhteiskunnassa ilman luokkatietoisuutta, ei työväenliikkeen nousuun liittynyt toive paremmasta, oikeudenmukaisemmasta ja tasa-arvoisemmasta maailmasta kuitenkaan ole kuollut. Kun työ ei enää tuo ihmisiä yhteen vaan yhä useammin jakaa heidät näennäisesti keskenään riippumattomiin tai jopa kilpaileviin ryhmiin, ei työväenliikkeen perustana olleiden ihanteiden taakse enää ole uskottavasti ja tuloksia tuottavasti koottavissa väkeä vetoamalla työväenliikkeen vanhoihin tunnuksiin, saavutuksiin ja toimintatapoihin.

Uskon että suurin osa ihmisistä haluaa olla mukana sellaisessa poliittisessä liikkeessä joka mittaa politiikkansa onnistumista tai epäonnistumista sillä, onko se parantanut vai edelleen heikentänyt kaikista heikoimmassa asemassa olevien ihmisten toimeentuloa ja osallisuutta.

Samalla tavoin kaikkien kansalaisvapauksien, ihmisoikeuksien ja tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien puolustaminen ja rasismien ja vihapuheen torjuminen täytyy kuulua tällaisen liikkeen luovuttamattomiin arvoihin.

Yhä useammalle näitä arvoja ja tavoitteita tukeville ihmisille on yhdentekevää, minkä niminen puolue tai muu liike haluaa ja osaa parhaiten näitä asioita ja arvoja ajaa ja puolustaa. Ihmiset eivät ole puolueita varten vaan päinvastoin, eikä kukaan voi monopolisoida näitä tavoitteita nimiinsä.

Meillä täytyy myös olla rohkeutta kyseenalaistaa nykyinen puoluejako ja puoluekartta. Jos puolueet itse eivät sitä tee vaan pysyvät vanhoissa kuplissaan on mahdollista, että kansalaiset tekevät sen joka tapauksessa tavalla joka nostaa aivan uusia liikkeitä haastamaan vanhoja puolueita, kuten on viimeksi nähty Espanjassa. Tämä on mahdollista Suomessakin, vaikka meillä sitä ei olisikaan vauhdittamassa vanhojen puolueiden sekaantuminen korruptioskandaaleihin.

Tämä taustaksi kysymykselleni voisivatko vihreät, SDP ja vasemmistoliitto toimia yhtenä voimansa yhdistäneenä puolueena? Tällaisella puolueella olisi mahdollisuus ottaa todellinen johtoasema suunnannäyttäjänä Suomelle eikä kenenkään tarvitsisi sen jälkeen enää jännittää mahdollisuutta nousta peräti 17.7 prosentin kannatuksella on mahdollisuus nousta maan suurimmaksi puolueeksi.

Tämä ei ole esitys, vaan esitetty kysymys. Jokainen voi siihen varsin helposti vastata luettelemalla suuren joukon periaatteellisiksi tai käytännöllisiksi esteiksi koettuja asioita. En niitä väheksy, mutta kysyn kuitenkin, löytyykö sosialidemokraattien ja vasemmistoliiton yhdistämiselle ainakaan periaatetasolla enää muita kuin historiaan liittyviä syitä?

Ongelmallisempi on vihreiden tilanne, sillä kaikki tiedämme heidän hyvin erilaisen syntyhistoriansa sekä sen, että toisin kuin eduskunnan oppositiopuolueena heille on kuitenkin monissa kunnissa ja kaupungeissa ollut helppoa mahdollista toimia käytännössä osana porvarillista blokkia.

Siitä irtaantumista voi kuitenkin helpottaa, jos voisimme päätellä, että porvaristolle on käynyt samoin kuin työväenluokalle, eli että se jatkaa olemassaoloaan ilman luokkatietoisuutta. Tiettyyn rajaan asti näin onkin, mikä tarkoittaa sitä että punavihreää yhteistyötä ei tarvitse eikä voi rakentaa luokkatunnusten ja luokkatietoisuuden vaan arvojen ja tavoitteiden varaan.